

2. Αἱ παραγωγώσεις τῶν ὀνομάτων.

Μόνον ἑπτὰ ὀνόματα ἐκ τῶν δώδεκα εἰκονιζομένων φιλοσόφων εἶναι ἀναντίρρητα, ἦτοι οἱ Σόλων, Ἀριστοτέλης Σιβύλλα, Σοφοκλῆς, Θουκυδίδης, Ἰώσηπος, Πλούταρχος. Ἐκ τῶν ἄλλων τὰ πρότυπα, τὰ ὅποια εἶχεν ὁ ζωγράφος ὡς ὀδηγόν του, ἦσαν πιθανῶς βεβλαμμένα ἐκ τῆς παρόδου τῶν ἐτῶν. Ἴσως ὅμως νὰ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι λόγοι διὰ τὴν μὴ πλήρη ἀναγραφήν των. Περὶ αὐτῶν δύνανται νὰ διατυπωθοῦν κατὰ τὴν γνώμην μου αἱ ἑξῆς πιθανότητες.

Τὸ ὄνομα ΟΖΙ, ὅπως ἔχει, ὑπενθυμίζει ἠχητικῶς τὸν Ὀζίαν, βασιλέα τοῦ Ἰούδα μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου¹, τὸν καλούμενον καὶ Ἀζαρίαν, τὸν λελεπρωμένον². Οὗτος ὅμως πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ, διότι πρόκειται περὶ ἐξεικονίσεως ἑλληνοῦς ἢ ἐλληνίζοντος φιλοσόφου κατὰ τὸν καθιερωμένον τύπον τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί. Ἐπομένως μόνον τὰ λόγια τοῦ εἰληταρίου δύνανται νὰ μᾶς βοηθήσουν, ὅπως εἰκάσωμεν τὸ πρόσωπον. Ἡ ρῆσις « . . . τὸν πόλον παγιώσαντι τῷ ἡλίῳ . . . » συναντᾶται εἰς τὸ κείμενον δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν ἀποκληθέντος «ἀπὸ σκηνηῆς φιλοσόφου». Οὗτος εἰς τὸ δράμα τοῦ Ὀρέστης ἐμφανίζει τὸν Ἀπόλλωνα νὰ λέγῃ :

«Ἴτε νῦν καθ' ὁδόν, τὴν καλλίστην
Θεῶν Εἰρήνην τιμῶντες· ἐγὼ δ'
Ἑλένην Δίοις μελάθροισι πελάσω,
λαμπρῶν ἄστρων πόλον ἐξανύσας»³.

Προσέτι εἰς ἀπόσπασμα τοῦ ἀπολεσθέντος δράματός του Πειρίθους ἀναφέρει:

Ἀκάμας τε χρόνος περὶ γ' ἀενάφ
ρεύματι πλήρως φοιτᾷ τίκτων
αὐτὸς ἑαυτὸν, δίδυμοί τ' ἄρκτοι
ταῖς ὠκυπλάνοις πτερύγων ριπαῖς
[τὸν] Ἀτλάντειον τηροῦσι πόλον»⁴.

Συναφῆς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἡ εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ἰδίου ναοῦ ὑπάρχουσα τοιχογραφία μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ καιρὸς τοῦ χρόνου», συμβολίζουσα τὸν κύκλον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς (εἰκ. 13). Ἡ ἀρχαία περὶ Εὐριπίδου παράδοσις μνημονεύει, ὅτι οὗτος παρηκολούθησε τὴν διδασκα-

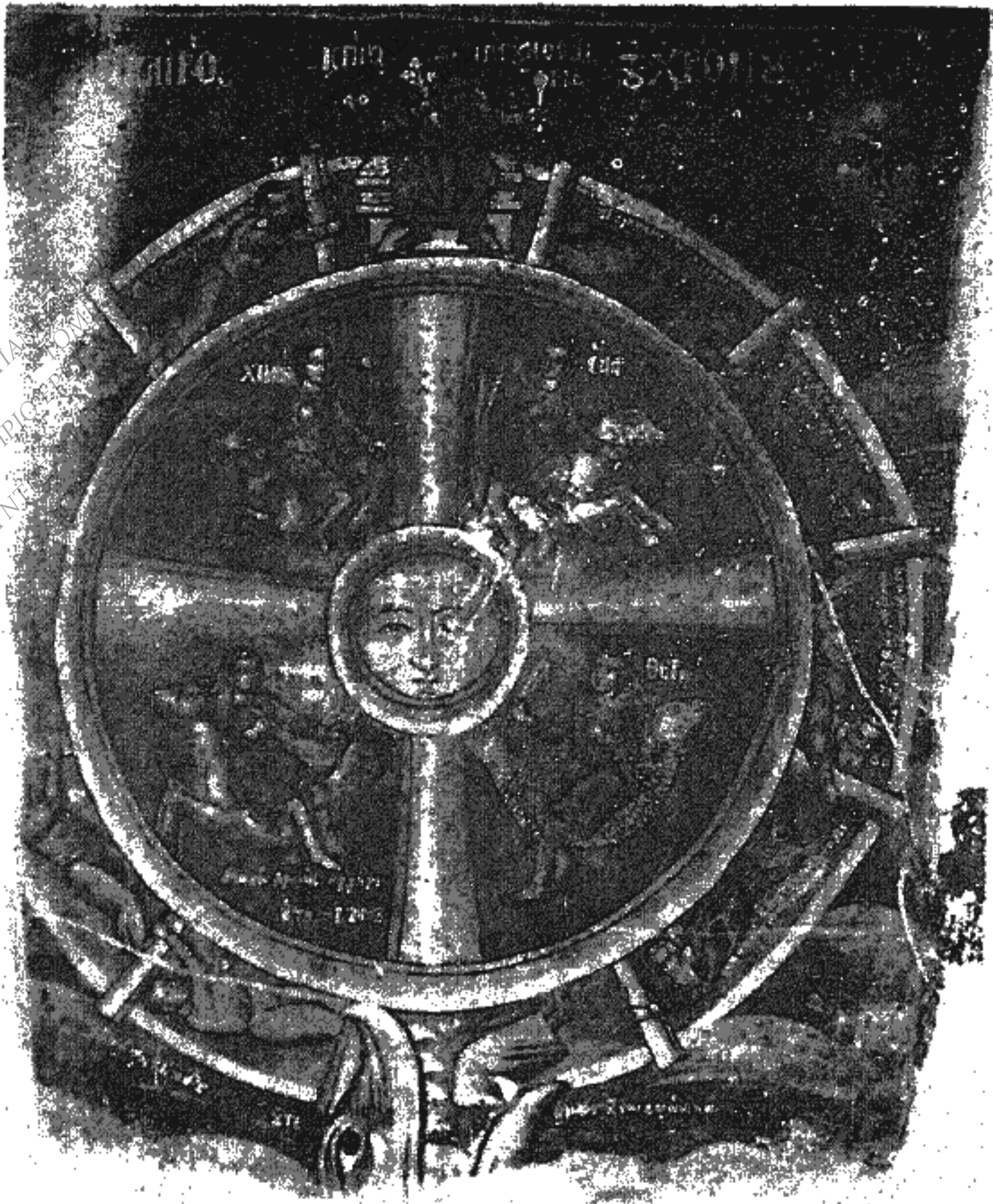
1. Ζ. 1 - 3. ~

2. Δ. Βασιλειῶν ιε 1.

3. στιχ. 1682 - 1685.

4. Εὐριπίδου Fragmenta (ἐκδ. Nauck) 597.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗΣ

Είκ. 13. — Ὁ καιρὸς τοῦ Χρόνου.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

λίαν τῶν Ἀναξαγόρου, Προδίκου, Πρωταγόρου καὶ Σωκράτους. Ἐκεῖθεν ἐπηρεασθεῖς ἐφυσιολόγει καὶ ἐφιλοσόφει εἰς τὰ δράματά του, ἐπικρίνων διὰ στόματος τῶν προσώπων τῶν δραμάτων του τὰς μυθολογικὰς ἀντιλήψεις περὶ κόσμου καὶ Ὀλυμπίων Θεῶν καὶ ἀπορρίπτων πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο θεοπρεπές¹.

Τὸ ὄνομα ΠΟΛΩΝ θὰ διαπιστωθῆ ἐπίσης ἐκ τῶν λόγων τοῦ εἰληταρίου τίνα εἰκονίζει. Εἶναι ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, διότι τὰ λόγια «ἓνα θεὸν ὕψιστον ἐν τρισὶ λέγω» ἀναγράφει διὰ τὸ εἰλητάριόν του ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Ζωγράφου.

Τὸ ὄνομα ΔΩΝ θὰ προσδιορισθῆ ἐπίσης ἐπὶ τῆ βάσει τῶν λόγων τοῦ εἰληταρίου «γένονεν ἐκ γόνου κατελθὼν ...». Εἶναι ὁ Φίλων, ὅστις ἔχει ὅμοια λόγια ἐς τὴν ἐξεικόνισιν τῆς Μονῆς Λαύρας. Ἐχομεν ἤδη μνημονεύσει, ὅτι εἰς τὴν ἐξεικόνισιν τῶν Ἰβήρων τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἶχε μετονομασθῆ εἰς ΧΥΛ², ἐνῶ εἰς τὴν ἐξεικόνισιν τῆς Γόλας εἶχε μεταγραφῆ εἰς ΧΙΛΩΝ³.

Ὁ ΘΟΥΛΗΣ ἔχει ὑποστῆ ἀρκετὰς ἀλλοιώσεις λόγῳ ὑποχωρήσεως τοῦ κονιάματος τοῦ τοίχου ἐκ διηθήσεως ὀμβρίων ὑδάτων. Ἐπειδὴ λείπει τελείως τὸ εἰλητάριον, μόνον πιθανότητες δύνανται νὰ διατυπωθοῦν. Ἐκ πρώτης ὄψεως δύνανται νὰ ἐκληφθῆ ὡς τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον ὁ Σουΐδας καταγράφει «Θοῦλις βασιλεὺς Αἰγύπτου». Ἀνακύπτουν ὅμως ἀμφιβολία, διότι ὅλα τὰ ἄλλα ἕνδεκα εἰκονιζόμενα πρόσωπα φιλοσόφων εἶναι τὰ τῶν ὑπαρξάντων καὶ καταλειπόντων συγγράμματα διδασκόμενα εἰς τὴν νεότητα, οὐχὶ δὲ ὑπὸ θρύλλων καὶ μύθων πλασθέντων. Ἐκεῖθεν ἐπιτρέπονται φρονοῦμεν, νὰ γίνουν ἀναζητήσεις δι' ἄλλο πρόσωπον προκριθὲν διὰ τὴν κεικαθαρμένην πνευματικότητα του. Τοιοῦτο πρόσωπον, νομίζομεν, δύνανται νὰ προταθῆ ὁ σινηχῶν Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ καὶ πρῶτος φιλοσοφήσας καὶ φυσιολογήσας ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνισμῷ.

Ἦτο δὲ ἡ κωμόπολις Τσαρίτσανη κέντρον παιδείας ἑλληνικῆς ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα (1700 - 1830) καὶ ἐδίδαξαν εἰς αὐτὴν διδάσκαλοι ἀνωτάτης στάθμης, συγγραφεῖς, ὡς οἱ Κωνσταντῖνος Κούμας καὶ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, οἱ ἀνακηρυχθέντες Διδάσκαλοι τοῦ Γένους.

1. Εἰς τὸ ἀπόσπ. 294 λέγει «εἰ θεοὶ τι δρῶσιν αἰσχρόν, οὐκ εἰσὶν θεοί». Ὁ Γαληνὸς σημειώνει σχετικῶς· «οὐ γὰρ εἶναι θεοὺς εἰπεῖν τετολμήκασι (Πρωταγόρας καὶ Εὐδήμερος). «Ἔοικε δὲ ταύτης τῆς ὑπολήψεως Εὐριπίδης, κἂν τοῦτο μὲν αὐτὸς οὐ λέγῃ διὰ τὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ἀλλὰ τὸν Σίσυφον εἰσήγαγε τοῦτο λέγοντα» (Περὶ Φιλοσόφου Ἱστορίας η'). Μνημονεύεται δὲ δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου μὲ τὸν τίτλον Σίσυφος, ἀπολεσθέν.

2. Εἰκόνες Φιλοσόφων 1964 σ. 19

3. Αὐτόθι σ. 63.

Μονή Λειμῶνος Λέσβου.

Εἰς τὴν νῆσον Λέσβον καὶ εἰς τὴν Μονὴν Λειμῶνος ἐξετέθη εἰς τὸ νεοιστὶ κατασκευασθὲν σκευοφυλάκιόν τῆς πλὴν ἄλλων καὶ ἐν κέντημα ἐπὶ μεταξίνου ὑφάσματος δι' ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν (ποδέα). Τοῦτο ἔργον τοῦ 17ου αἰῶνος, παριστάνει τὴν σύνθεσιν «Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί» (εἰκ. 14), εἰς τὴν ὁποίαν εἰκονίζονται ἐξ ἀριστερῶν οἱ Πλάτων καὶ Πλούταρχος (εἰκ. 15), καὶ ἐκ δεξιῶν οἱ Ἀριστοτέλης καὶ Σιβύλλα.

Λεπτομερῆ περιγραφὴν ἐδημοσίευσεν περὶ τούτου ὁ ἀρχαιολόγος Θεολόγος Ἀλιπράντης¹.

II. ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΑ

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Bogoroditza Ljeviska τῆς Παλαιᾶς Σερβίας διατηροῦνται εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα τοιχογραφίαι τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος περιστάσαι δύο φιλοσόφους. Ἡ μία φέρει τὴν παλαιοσλαβικὴν ἐπιγραφὴν «Ἕλλην Πλάτων» καὶ ἡ ἄλλη «Ἕλλην Πλούταρχος».

Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν μὲ ἐμπεριστατωμένην ἀνάλυσιν τοῦ φαινομένου ἐδημοσίευσεν ὁ Dejan Medakovic εἰς τὸ Recueil de Travaux, tome LXV, τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, Βελιγράδιον 1960, σ. 43 - 57, μετὰ σχεδιαγραμμάτων τῶν εἰκόνων.

III. ΡΩΣΙΑ

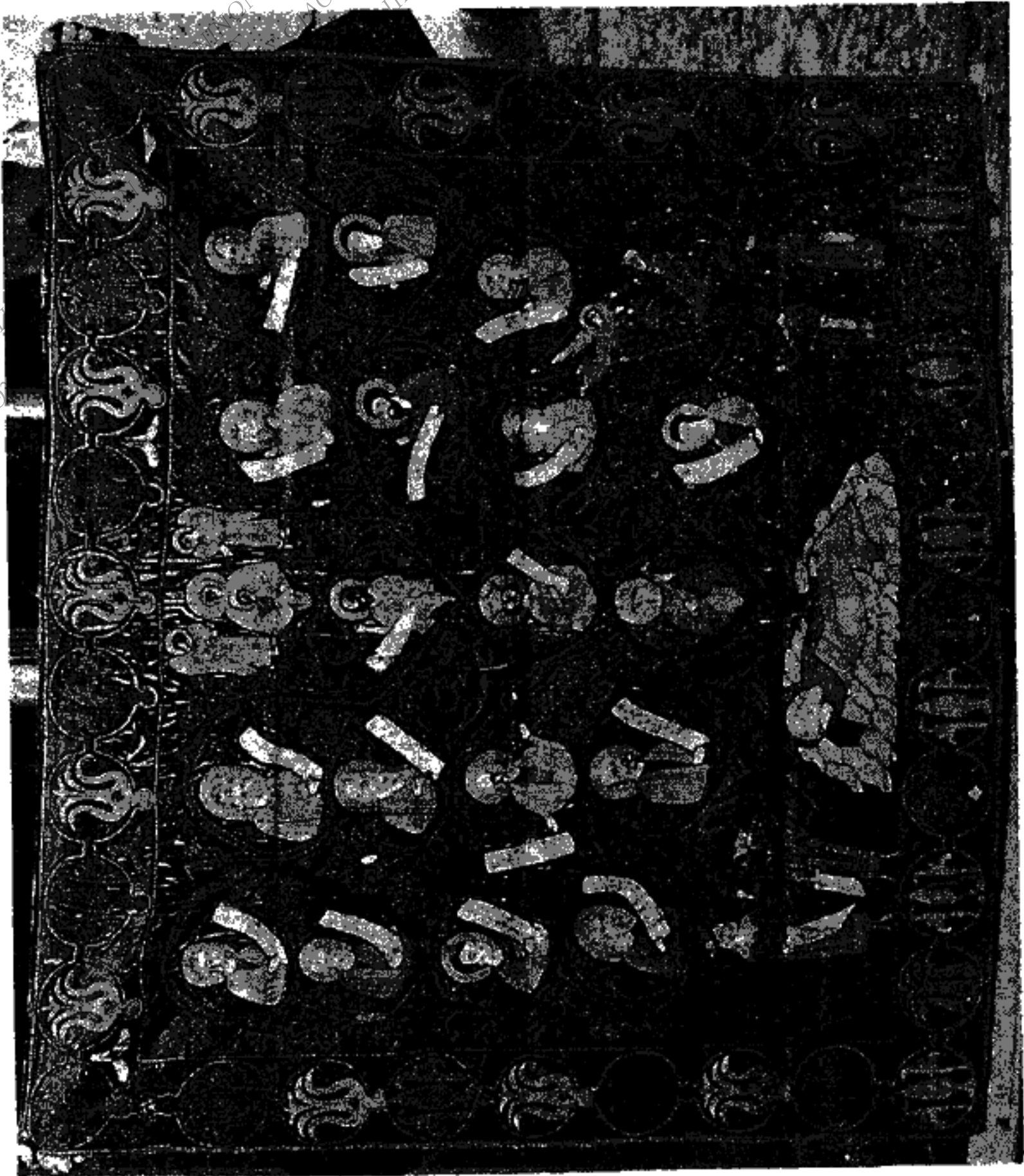
Διὰ νεωτέρων ἀναζητήσεών μου διεπίστωσα, ὅτι αἱ ἐξεικονίσεις ἐλλήνων φιλοσόφων εἰς ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας εἶναι πολλαί. Αὗται ἐρευνῶνται σήμερον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. Μελέτην σχετικὴν διεξήλθον τῆς N. A. Kazacova, ἔχουσαν τίτλον «Προφητεῖαι Ἑλλήνων σοφῶν καὶ ἀπεικόνισεις αὐτῶν ἐν τῇ ρωσικῇ ζωγραφικῇ, XVI - XVII αἰῶν (Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν Ε. Σ. Σ. Δ., Μελέται Τμήματος Ἀρχαίας Ρωσικῆς Λογοτεχνίας, XVII, σελ. 358 - 368, Μόσχα-Λένινγκραντ 1961.

Ἡ Kazacova σημειώνει, ὅτι ἐν Μόσχᾳ, εἰς τὴν Μητρόπολιν Μπλαγκοβεστσένσκ τοῦ Κρεμλίνου, ἐν τῇ στοᾷ, εἰκονίζονται ὁ Ὅμηρος ἢ Σιβύλλα καὶ ὁ Μένανδρος ἔργα τοῦ 16ου - 17ου αἰῶνος. Ὅμοιαι παραστάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰς θύρας τῆς Μητροπόλεως ταύτης, ὡς καὶ τῆς Μητροπόλεως τοῦ Οὐσπένσκ ἐν τῷ Κρεμλίῳ.

Εἰς τὴν Μονὴν Νοβοσπάσκι τῆς Μόσχας ὑπάρχουν ὕδατογραφίαι

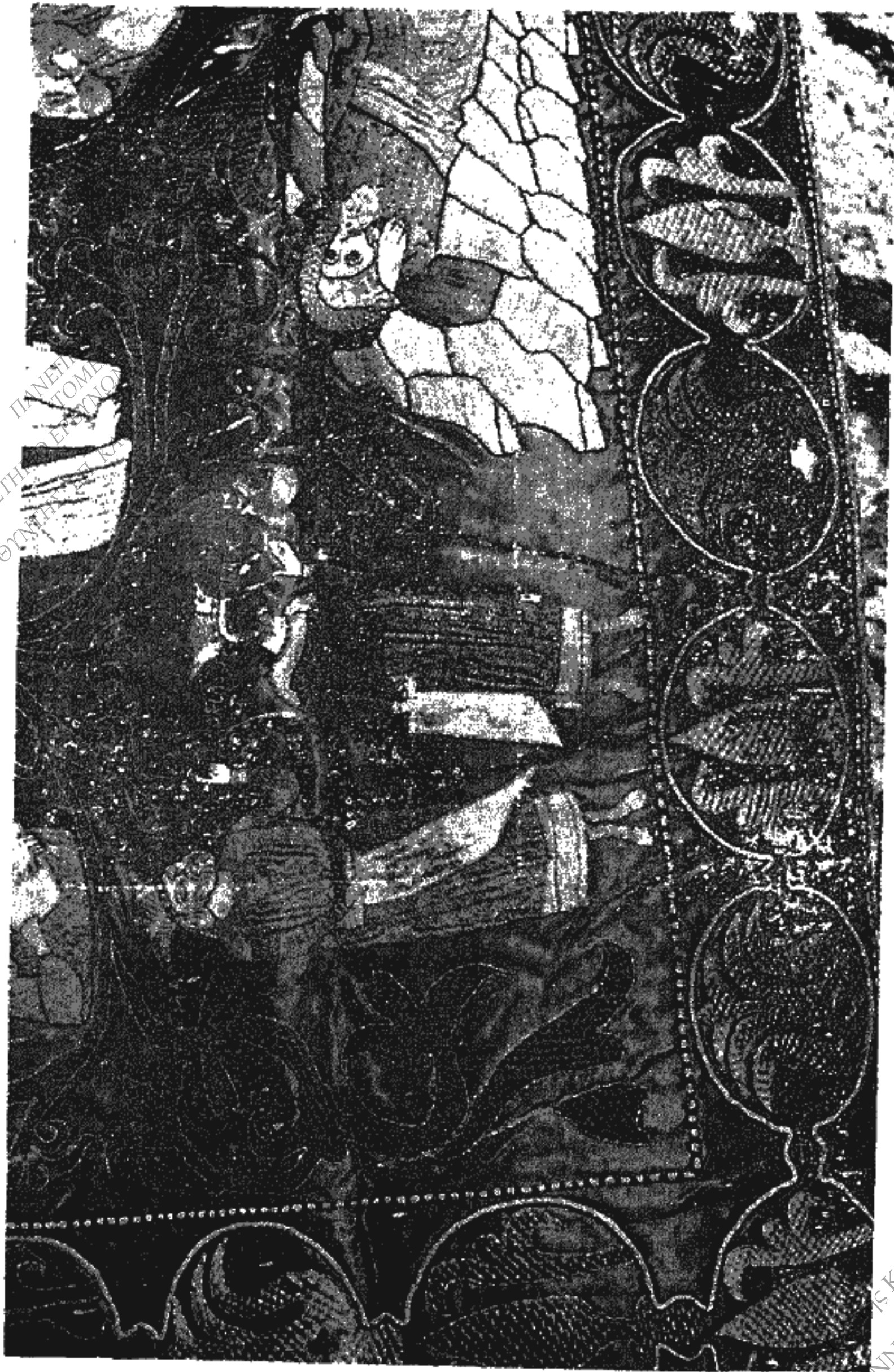
1. Παράβ. Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν, VII τεύχος. I Ἀθῆναι 1974 σ. 128 - 137.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΕΙΜΩΝΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Εἰκ. 14. — Κέντημα μὲ τὴν Ρίζαν τοῦ Ἰησοῦ.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΕΙΜΩΝΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Είκ. 15. — Πλάιτον και Πλούταρχος εις τὸ αὐτὸ κέντημα.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΠΛΑΓΚΟΒΕΣΤΣΕΝΣΓΚ

Εἰκ. 16. — Ὁ Ὅμηρος τοῦ Κρεμλίνου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜ
ΤΟΜΕΑ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. Κ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τοῦ 1689 εἰκονίζουσαι τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν Πλούταρχον.

Ἐν Νοβγκορώδ εἰς τὴν Μονὴν Ὁτενσκ ἔχουν εἰκονισθῆ ἔν τῷ ναῷ κάτωθι τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτήρος ἢ Σιβύλλα τῶν Δελφῶν, κάτωθι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὁ Ὁμηρος καὶ κάτωθι τῆς Θεομήτορος ἄλλη Σιβύλλα.

Ἐν τῇ Μονῇ Βιάζετσκ εἰκονίζονται ὁ Πλάτων, ὁ Ἐλεοῦς(;), ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης. Ὅμοιαι ὑπάρχουν εἰς τὴν Μητρόπολιν Σπάσω - Προομπραζένσκ τῆς Μονῆς Χουτένσκ.

Ἐκ τῶν μνημονευομένων παραθέτομεν δύο εἰκόνας τῆς Μητροπόλεως Μπλαγκοβεστσένσκ τοῦ Κρεμλίνου, τὰς ὁποίας ἐπρομηθεύθημεν τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὰς ἐξῆς:

Ὁ Ὁμηρος (εἰκ. 16) μεγαλοπρεπῆς εἰς παράστασιν καὶ ἀμφίεσιν κρατεῖ ἀνεμιζόμενον εἰλητάριον γράφον ρωσιστί· «Ἥλιος ἐπὶ τῆς γῆς ἀναλάμψη ἔν τοῖς λαοῖς ὁ Χριστὸς πρεσβεύων».

Ἡ Σιβύλλα (εἰκ. 17), μὲ πλουσίαν ἀμφίεσιν κρατεῖ εἰλητάριον γράφον ρωσιστί «Ἐκ τοῦ προαγνώστου καὶ παναγιωτάτου Θεοῦ ἐμφανισθήσεται καὶ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰεσσαὶ»

Ἡ Καζακονα ὑποστηρίζει, ὅτι ὅλαι αἱ εἰς ρωσικὰς ἐκκλησίας ἐξεικονίσεις ἐλλήνων σοφῶν προέρχονται ἀπὸ κείμενα ρωσικῶν μεταφράσεων ἀποκρύφων μεσαιωνικῶν προφητειῶν περὶ Χριστοῦ, λαβουσῶν χώραν τὸν 16ον αἰῶνα. Ἐπ' αὐτοῦ παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ εἰκονογράφησις τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μπλαγκοβεστσένσκ προσδιορίζεται ὡς γενομένη ὑπὸ Θεοφάνους τοῦ Γραικοῦ κατὰ τὸ 1405. Οὗτος θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν παλαιότερα βυζαντινὰ πρότυπα εἰς τὰς ἐξεικονίσεις του¹. Παραδίδεται ἐπίσης, ὅτι ἔν Μόσχᾳ ὑπῆρχον ἐλληνικαὶ ἐπιδράσεις, ἀφ' οὗ ὁ τσάρος Ἰβάν ὁ Γ' εἶχε νυμφευθῆ ἐλληνίδα σύζυγον, τὴν θυγατέρα τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, τελευταίου δεσπότη τῆς Πελοποννήσου.

IV. ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Λαοδίκεια.

Εἰς τὴν Λαοδίκειαν τὴν παρά τὸν Πύραμον ποταμόν, οὐχὶ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Δενιζλίη, μνημονεύεται, ὅτι ὑπῆρχε ναὸς εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς Φιλοσόφου Ὑπατίας, ἣτις ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην.

Ὁ Βασίλειος Μυρσιλίδης ἐδημοσίευσεν τὸ 1926 ἔν Ἀθήναις «Βιογρα-

1. Παράβ. Κοντάκοβ Ν., Αἱ Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι καὶ τὰ Μνημεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Πετρούπολις 1886.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΠΛΑΓΚΟΒΕΣΤΣΕΝΣΓΚ

Εἰκ. 17. — Ἡ Σιβύλλα τοῦ Κρεμλίνου.

φίαν τῆς Φιλοσόφου Ἑλληνίδος Ὑπατίας» ἐξ 26 σελίδων¹. Ἐν αὐτῇ γράφει, ὅτι τὸ ἔτος 1897, εὑρισκόμενος ἐν Δενιζλῆ ὡς Διευθυντῆς τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Σχολῆς, κατὰ τὴν 25ην Νοεμβρίου μετέβη κατὰ πρότασιν τῶν δημογερόντων εἰς τὴν μίαν ὄραν ἀπέχευσαν Λαοδίκειαν καὶ παρη-

1. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι: ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ ΥΠΑΤΙΑΣ, Ἐρανισθεῖσα ἐξ ἀρχαιοτάτων χριστιανικῶν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ τῆς παραδόσεως ἐν τοῖς ἔρσιπίοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν σφαγῶν τοῦ 1922 ὑπὸ Βασιλείου Α. Μυριλίδου ἐν Ἀθήναις 1926, Τυπογραφεῖον Α. Ε. Ε. ΑΔΕΛΦΟΙ Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ καὶ ΣΙΑ, Ἴπποκράτους 1.

κολούθησεν εἰς ἐρειπωμένον ναὸν ἐκκκλησιαστικὴν λειτουργίαν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Ἁγίας Ὑπατίας ἢ Αἰκατερίνης. Αὕτη, λέγει, ἐτελέσθη κατὰ παλαιὰν χειρόγραφον ἀκολουθίαν φυλασσομένην εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν Δενιζλῆ - Κολοσσῶν, τὴν ὁποίαν καὶ εἶχεν ἀναγνώσει. Ὁ Μυρσιλίδης προσθέτει, ὅτι εἰς κατακειμένην παρὰ τὸν ἐρειπωμένον ναὸν μαρμαρίνην πλάκα ἀνέγνωσε καὶ ἀντέγραψε τὴν ἐπιγραφὴν: Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ἀνεγερ..... ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ. ΕΙΣ ΤΙΜΗΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗΝ. ΥΠΑΤΙΑΣ. ΤΗΣ ΤΗΣ ΜΑΡΤΥΡΟΣ. ΥΠΑΤΕΥΟΝΤΟΣ. ΜΑΡΚ., ... ΚΑΙ ΣΤΡΑΤ... ΝΟΜ.....

Ἡ Ὑπατία, ὡς ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὴν πρώτην μελέτην μας¹, φιλόσοφος διδάσκουσα ἐπὶ ἔτη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐγένετο πανεύφημος διὰ τὴν ὑψηλὴν τῆς πνευματικότητά, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν μαρτυρικὸν τῆς θάνατον λόγον τῶν ἰδεῶν τῆς. Διαμελισθεῖσα ὑπὸ φανατικῶν Χριστιανῶν τὸ 416 μ.Χ. κατέστη θρυλικὴ μορφή, ἐξυμνουμένη εὐλαβῶς ὑπὸ χριστιανῶν συγγραφέων εἰς ἀδιάλειπτον σειρὰν, μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ὁ μαθητῆς τῆς Συνέσιος Ἐπίσκοπος Πτολεμαίδος, τοῦ ὁποῦ ἔχομεν 156 ἐπιστολάς, ἐκφράζει θαυμασμὸν καὶ τιμὴν ὄχι μόνον εἰς τὰς πρὸς αὐτὴν ἀπευθυνομένας ὑπ' ἀριθμὸν 10, 15, 16, 23, 81, 124 καὶ 154², ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Εὐόπτιον³ ὑπ' ἀριθμὸν 4, ὅπου λέγει· «ἄσπασαι τὴν σεβασμιωτάτην καὶ Θεοφιλεστάτην Φιλόσοφον, καὶ τὸν εὐδαίμονα χορὸν τὸν ἀπολαύοντα τῆς θεσπεσίας αὐτῆς».

Ὁ σύγχρονός τῆς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Σωκράτης, διηγούμενος τὸ μαρτύριον τῆς ἐξυμνεῖ τὴν σεμνὴν παρρησίαν τῆς, τὸ αἰδέσιμον καὶ τὴν παρ' αὐτῆς ὑπερακόντισιν τῶν κατ' αὐτὴν φιλοσόφων. Στιγματίζων τὸ συμβᾶν τοῦ διαμελισμοῦ τῆς σημειώνει, ὅτι τοῦτο «οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο»⁴.

Ἡ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ γραμματεία ὁμιλεῖ συνεχῶς περὶ αὐτῆς. Ὅτε δὲ οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους ἤρχισαν νὰ ἐκδίδωσιν ἀρχαίους συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν τῶν ὑποδούλων ἐλλήνων, περιέλαβον ἐνωρὶς καὶ τὰς «Συνεσίου Ἐπιστολάς». Ἡ ἐκδοσις Ἐνετίας εἰς τὴν ὁποίαν παρέπεμψε εἶναι ἐπανέκδοσις ἄλλης προγενεστέρας ἐκδόσεως, γενομένης ἐν Βιέννῃ τῷ 1792 «σπουδῆ καὶ ἐπιστάσι Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Δημητρίεως τοῦ Κωνσταντᾶ». Τὰ σχόλιά τῆς εἶναι Νεοφύτου, τοῦ μετέπειτα Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου Βάμβα καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ νεοσυστάτῳ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐκδόσεις πρὸ τοῦ

1. Παράβ. Εἰκόνες Φιλοσόφων ... 1964 σελ. 9, 60 - 61.

2. Συνεσίου Ἐπιστολαί, Ἐνετίησιν 1812.

3. Οὗτος διεδέχθη τὸν Συνέσιον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Πτολεμαίδος.

4. Σωκράτους τοῦ Σχολαστικεῦ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμος Ζ' κεφ. ΙΕ'.

κειμένου τοῦ Συνεσίου παρατίθεται τὸ περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ θανάτου τῆς Ὑπατίας κείμενον τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Σωκράτους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξεφωνεῖτο εἰς πανηγυρικὰς συναθροίσεις «Ὑπατίας Ἐγκώμιον»¹. Ἡ περὶ αὐτῆς βιβλιογραφία ὑπῆρξε συνεχῆς².

Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ Λαοδικεῖα περὶ τῆς ὁποίας γράφει ὁ Μυρσιλίδης, ὅτι εἶχε καθοσιώσει τὴν Ὑπατίαν ἢ Αἰκατερίνην διὰ ναοῦ, εὑρίσκεται εἰς περιοχὴν, ὅπου ἔξω μεγάλαι πνευματικαὶ παραδόσεις, περὶ ἀρχαίων λατρειῶν περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου διαμνημονεύσεων τῆς, περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου μομφῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς³ καὶ περὶ γεννήσεως εἰς τὴν ἔναντι τῆς Ἱεράπολιν τῷ 50 μ.Χ. τοῦ Ἐπικτήτου, φιλοσόφου εὐγενεστάτου τοῦ ὑστέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἐπίσης ἡ οἰκογένεια τῶν Φιλανθρωπινῶν ἢ κτίσασα τὴν Μονὴν τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων μὲ τὰς εἰκόνας Ἑλλήνων φιλοσόφων παραδίδεται ὡς προερχομένη ἐκ Λαοδικείας.

Ἔφεσος.

Τὸ ἔτος 1963 τὸ Αὐστριακὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Βιέννης διεξάγον ἀνασκαφὰς ἐν Ἐφέσῳ ἀνεῦρεν εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν ἐντυπωσιακὴν τοιχογραφίαν φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν ΣΩΚΡΑΤΗΣ (εἰκ. 18) τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ εὔρημα τοῦτο μαρτυρεῖ πόσον ἡ ἐξεικόνισις φιλοσόφων ἦτο διαδεδομένη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ Ἔφεσος πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας παρουσίασε πολλαπλὴν σύναψιν ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἐμνημονεύσαμεν καὶ εἰς τὴν πρώτην μελέτην μας⁴. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναγράφεται, ὅτι ὁ Παῦλος ἐλθὼν ἐκεῖ ἐκήρυττε τὴν νέαν διδασκαλίαν εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Ἀλλὰ συνήντησε τόσην ἀντίδρασιν παρὰ τῶν ἀκροατῶν του, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς συναγωγῆς καὶ νὰ μεταβῆ «ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου»⁵, «διαλεγόμενος καθ' ἡμέραν ἐν αὐτῇ. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντα τοὺς κατοι-

1. Παράβ. Περιοδικὸν «Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος», τόμος Ε', Κωνσταντινούπολις 1870 - 71, σελ. 110 - 131.

2. Ἀπὸ τὴν ξένην βιβλιογραφίαν σημειώνω: H. von Schubert, Hipatia von Alexandria in Wahrheit und Dichtung (Preussische Jahrbücher vol. (XXIV S. 42 - 46, 1906). Asmus, Hypatia in tradition und Dichtung (Studien zur vergl. Literaturgeschichte, v. VII. S. 11 - 14 (1907).

3. «Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἐκκλησίας γράψον. ... Οἶδα σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός. Ὅφελον ψυχρὸς ἦς ἢ ζεστός» (3 14, 15).

4. Σελ. 50 - 51.

5. Τὸ ὄνομα «τύραννος» εἰς τὴν ἀρχικὴν του χρήσιν σημαίνει βασιλεὺς (παράβ. Σοφ. Οἶδ. Τύραννος 514).

ΕΙΚΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΕΙΣ ΕΦΕΣΟΝ

Εικ. 18. — Ὁ Σωκράτης τῆς Ἐφέσου.

Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΟΥ 2006

κούντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τοῦ λόγου τοῦ κυρίου Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας»¹.

Ἡ Ἐφεσος διεκρίνετο διὰ τὸ ἱερόν τῆς Ἀρτέμιδος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην φήμην τοῦ φιλοσόφου τέκνου τῆς Ἡρακλείτου. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἡρακλείτου παρεδίδοτο ὡς διατηροῦσα τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ὁ Ἡράκλειτος ἀντὶ τούτου προετίμησε τὴν ἐκζήτησιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν θεῶν καὶ τὴν συγγραφὴν ἔργου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τρεῖς λόγους, τὸν Περὶ τοῦ παντός, τὸν Πολιτικὸν καὶ τὸν Θεολογικόν. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ Ἀντισθένης ἐν ταῖς Διαδοχαῖς λέγων, ὅτι συνέβη «ἐκχωρῆσαι τῷ ἀδελφῷ τῆς βασιλείας. Τοσαύτην δὲ δόξαν ἔσχε τὸ σύγγραμμα, ὡς καὶ αἰρετιστάς ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι τοὺς κληθέντας Ἡρακλειτεῖους»².

Τὰ δεδομένα ταῦτα δύνανται νὰ ἐπιτρέψουν τὴν πιθανότητα, ὅτι ἡ Σχολὴ Τυράννου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδίδασκεν ἐπὶ διετίαν ὁ Παῦλος, ἦτο Ἡρακλειτεῖος.

Δευτέρα συνάφεια ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ Χριστιανισμοῦ λαμβάνει χώραν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Ἐν αὐτῇ ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τὸ Εὐαγγέλιον του, εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ὁποίου παραθέτει Ἡρακλειτεῖους ἀντιλήψεις περὶ Λόγου³.

Μία σύναψις τῆς Ἡρακλειτεῖου παραδόσεως μετὰ τοῦ Σωκράτους ἀναφέρεται ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Διογένης Λαέρτιος εἰς τὸν Βίον Σωκράτους γράφει τὰ ἑξῆς. «Φασὶ δ' Εὐριπίδην αὐτῷ (Σωκράτει) δόντα τὸ Ἡρακλείτου σύγγραμμα ἐρέσθαι, τί δοκεῖ; Τὸν δὲ φάναι· ἃ μὲν συνῆκα γενναῖα, οἶμαι δὲ καὶ ἃ μὴ συνῆκα»⁴.

Ἐν Ἐφέσῳ θὰ ἐτύγχανεν ὁ Σωκράτης θαυμασμοῦ καὶ θὰ ἐδιδάσκετο ἢ περὶ ἀκροάσεως ἐσωτερικῆς τοῦ δαιμονίου, περὶ ὑπάρξεως ἐν τῷ παντί νοῦ καὶ λόγου καὶ περὶ δίκης καὶ κρίσεως, ἅτινα εἶχον Ἡρακλειτεῖους πυρῆνας.

Ἡ ἀνευρεθεῖσα τοιχογραφία αὕτη τοῦ Σωκράτους δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δεῖγμα τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ᾠδήγησαν εἰς τὴν ἐξεικόνισιν του εἰς ἐκκλησίας. Ἡ σύγκρισίς τῆς πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Σωκράτους τῆς Μονῆς Λαύρας ἐπιτρέπει, φρονοῦμεν, θετικούς συνειρμούς.

1. Πράξεις 19, 8 - 10.

2. F. H. G. III 182.

3. Κατὰ Ἰωάννην I, 1 - 5. Παράβ. Βασιλείου Ἰωαννίδου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, Ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 154 - 155.

4. Διογ. Λαερτ. II, 22.

V. ΙΤΑΛΙΑ

Πλήν τῆς εἰκονίσεως τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκρινάτου, ἔχοντος ἑκατέρωθεν τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τῆς Πίζης¹, τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζονται καὶ εἰς τὸ Domo τῆς αὐτῆς πόλεως, ἀπὸ τὸν ζωγράφον Benozzo Gozzoli.

Εἰς τὴν Σιέναν, εἰς τὸ Domo, ὑπάρχει εἰς μὲν τὸ δάπεδον μωσαϊκὸν μὲ τὸν Ἀριστοτέλην, εἰς δὲ τὴν πρόσοψιν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀνάγλυφοι. Εἶναι ἔργα τοῦ Giovanni Pisano.

Εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὑπάρχουν ὑδατογραφίαι ἐλλήνων φιλοσόφων εἰς τὸ Παρεκκλήσιον τῶν Ἰσπανῶν καὶ εἰς τὴν Santa Maria Novella.

Εἰς τὴν Πάδοβαν ὑπάρχουν ἀνάλογοι ἐξεικονίσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἐρημιτῶν καὶ εἰς τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου.

VI. ΓΑΛΛΙΑ

Εἰς τὴν Chartres, εἰς τὸ βασιλικὸν πρόπυλον τῆς Cathedrale, ὑπάρχουν ἀνάγλυφοι ὁ Πυθαγόρας (εἰκ. 19) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (εἰκ. 20). Εἶναι ἔργα τοῦ 1155 μ.Χ.².

Εἰς τὸ Στρασβοῦργον ὑπάρχει εἰς τὸ Dom ὑδατογραφία μὲ τὸν Ἀριστοτέλην.

VII. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Εἰς τὸ Dom τῆς πόλεως Ulm, εἰς τὸ σὺνθρονον τοῦ χοροῦ, ὑπάρχουν προτομαὶ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Σιβυλλῶν, ὡς καὶ Λατίνων σοφῶν, ξυλόγλυπτοι, μετ' ἀναγραφῶν. Εἶναι ἔργα τῶν ἐτῶν 1469 - 1474.

Λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προτομὴ τοῦ Πυθαγόρου κρατοῦντος κιθάραν (εἰκ. 21). Ἐμπροσθέν τῆς ἀναγράφονται λατινιστὶ τὰ ἑξῆς (εἰκ. 22):

«Pictagoras musice inventor.

Fugada sunt omnibus modis et ablandeda +

lagwos a corpore + imperitia ab anima + a ventre luxu[r]ia +

acuitate sedico + a domo discordia +

et a cunctis rebus intemperancia»³.

1. Παράβ. Εἰκόνες Φιλοσόφων 1964 σ. 42 - 43, 45 - 46.

2. Aubert M. La Cathédrale de Chartres, Paris 1952 σ. 26, εἰκ. 29, 30.

3. Ἡ ἑλληνικὴ τῶν μετάφρασις εἶναι:

«Πυθαγόρας εὔρετῆς τῆς μουσικῆς.

Φευκτέα μὲ πάντας τοὺς τρόπους καὶ ἀπορριπτέα εἶναι

ἡ λαγνεῖα ἀπὸ τοῦ σώματος, ἡ ἀνοῖα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἡ τρυφή ἀπὸ τῆς γαστρῆς,

ἡ ταραχὴ ἀπὸ τῆς ὀξύτητος, ἡ διχόνοια ἀπὸ τοῦ οἴκου

καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα ἡ ἀκράτεια».

EIKONES THE CHATHEDRALE THE CHARTRES

Εἰκ. 19. — Ὁ Πυθαγόρας.

Ε.Υ.Δ. Π.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ CATHEDRALE ΤΗΣ CHARTRES

Είκ. 20. — 'Ο 'Αριστοτέλης.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΟΜ ΤΗΣ ULM

Εἰκ. 21. — Ὁ Πυθαγόρας.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΟΜ ΤΗΣ ULM

Εικ. 22. — 'Ο Πυθαγόρας (μέ τό κείμενον τής αναγραφής του).

Ἡ παράστασις τοῦ Πυθαγόρου νὰ γρατῆ κιθάραν προῆλθεν ἐκ τῆς περὶ μουσικῆς διδασκαλίας του, καθ' ἣν ἡ μουσικὴ γεννᾷ κάθαρσιν καὶ θεραπείαν τῆς ψυχῆς, ὅπως ἡ ἰατρικὴ γεννᾷ θεραπείαν τοῦ σώματος ¹. Τὰ ἀναγραφόμενα ἠθικά του παραγγέλματα ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὰ «Χρυσᾶ Ἔπη», νεοπυθαγόρειον ἔργον τοῦ πρώτου π.Χ. αἰῶνος ².

Εἰς τὸ Dom τοῦ Limburg an der Lahn ὑπάρχουν ὕδατογραφίαι Φιλοσόφων καὶ Σιβυλλῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι παλαιότεραι τοῦ Dom τῆς Ulm.

Β. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Ι. ΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Εἰς τὴν πρώτην μελέτην περὶ τοῦ παρόντος θέματος διετυπώσαμεν τὴν γνώμην, ὅτι τοῦτο εἶναι γέννημα τῆς πρώτου χριστιανικῆς συνειδήσεως, ὅτε ἐδιδάχθη, ὅτι ἡ θρησκευτικότης τῶν Ἑλλήνων Φιλοσόφων εἶναι μία μορφή ἀποκαλύψεως.

Μεθ' ὅσα συμπληρωματικὰ ἐξεθέσαμεν, ἀγόμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀφετηρία τοῦ φαινομένου δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους καὶ τὰ ἐκεῖθεν πηγάσαντα πνευματικὰ ρεύματα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατάλυσις τῆς Περσικῆς κυριαρχίας εἰς τὰς χώρας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ἐγέννησε συμπαθείας πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν ³. Ἐπὶ τῶν Διαδόχων καὶ Ἐπιγόνων διαμορφώνεται μία ἑλληνίζουσα ἀντίληψις περὶ ζωῆς, τὴν ὁποίαν οἰκείουσιν ἐκουσίως οἱ γηγενεῖς κάτοικοι τῶν περιοχῶν. Θέλουν νὰ ἑλληνίζουσιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰς ιδέας καὶ εἰς τὸν τρόπον ζωῆς. Τοῦτο ἐνισχύθη ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν πλήθους πόλεων ἑλληνικῶν ἐκεῖ, ὠργανωμένων κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Μακεδονίᾳ. Δὲν ἦσαν μόνον ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Πέργαμος, ἀλλὰ πλῆθος ἄλλαι. Εἰς τὴν Παλαιστίνην ἰδρύθησαν ἡ Φιλαδέλφεια, ἡ Ἐδεσσα αἱ Αἰγαί, ἡ Σελεύκεια, τὰ Γάδαρα, ἡ Ἀμαθοῦς, ἡ Πανιάς, ἡ Ἐμεσσα, ἡ Ἰάμνεια, ἡ Σεπφορίς, ἡ Ἰππος, τὸ Δῖον, ἡ Πέλλα, ἡ Σκυθόπολις, ἡ Νίσηβις καὶ ἄλλαι. Αὗται ἡμιλλῶντο νὰ ἰδρύουσιν Γυμνάσια καὶ Ἐφηβεῖα, ὅπου προσήρχοντο οἱ γηγενεῖς νέοι διὰ νὰ λάβουν ἑλληνικὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ ἐπὶ Ἀντιόχου

1. Παράβ. Ἐκ τῶν Ἀριστοξένου Πυθαγορικῶν Ἀποφάσεων καὶ Πυθαγορικοῦ βίου (Die Fragmente der Vorsokratiker H. Diels, 9e Aufl. 1 bd σελ. 468).

2. Παράβ. στίχ. 10, 14, 33, 58, 7, 37.

3. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου περιγραφὴ τῆς λαμπρᾶς ὑποδοχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Ἱερατείου (Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία, Βίβλος 11η, 327 - 346).